

יתרו ב

ואם כ', „שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהי נבל ומתנכר וכפי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים, ושיחזק אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבל זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדה"ר ושהוציאו לאור העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שלולי הנפש שחננו האל יהי כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ית"ש".

ולהעיר שלפי דברי החינוך מבואר (רק) שיש שייכות בין כיבוד או"א ל-כבוד האל, כי ע"י קביעת הכרת ה' טובה של אביו שהולידו, יעלה ממנה להכיר טובות האל ברוך הוא; אבל

א. כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת ד' „עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה; ונשאר חמשה ל-אדם בצרכו וטובתו". ומובן מדבריו, ש-כיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים ש-בין אדם למקום, שלכן מקומו בעשה"ד הוא בחמשת הדברות הראשונות שכולם ענינים שבין אדם למקום, לפי שזהו (כבוד האל) העיקרי משא"כ כבוד האב והאם.

ובחינוך בשרשי המצוה דכיבוד אב

(1) פרשתנו כ, יג.

(2) וכ"כ בפסוק שלפנ"ז (יב), נעתק בהערה 4. ובראב"ע שבהערה הבאה.

(3) ועד"ז הוא בראב"ע פרשתנו (כ, א) בהקדמה לעשרת הדברות: בדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם (ואולי דברי הרמב"ן כאן הוא מ' דברי הראב"ע הנ"ל שם). ובכמה מקומות דחמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום – ראה אברבנאל שם בסופו. של"ה כנס' שבועות (קצ, ריש ע"ב). ועוד.

(4) צע"ק מ"ש בפסוק שלפנ"ז „הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה (ראה ואתחנן ה, טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך". ולהעיר מאברבנאל כאן (ד"ה כבד בתחלתו): וכבר יראה ממנו שהוא מהדברים שבין אדם לחבירו וכן הוא דעת הרמב"ן כי הוא בכבוד ההורים שהם היותר אוהבים מכל שאר החברים. וראה לקמן סעיף ה'.

(5) מצוה לג. וראה גם כלי יקר פרשתנו עה"פ (כ, יב).

(6) ראה גם תוס' (הדר זקנים) עה"פ.

(7) וראה אברבנאל באופן אחר: יסוד המצוה הזאת הוא כדי שתהי' קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה ויסמוך עלי' כו' ולהיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שהוא עיקר כולל בתורה ולא יצויר מציאותו בלתי לכן ה' הדבור הזה מכלל הדבורים ה' האלקיים אשר בלוח האחד, ולא ה' מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.

(8) ולהעיר שהאב יכול למחול על כבודו (קידו-שין לב, א). ובשו"ת הרשב"א ח"א סי"ח דזה שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול הוא הטעם שאין

באדם כו' בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני¹³.

ויש לומר, דזה שהענין דכיבוד אב ואם הוא גופא „כבוד האל" הוא רק מפני ש, משתתף (עם הקב"ה) ביצירתו. דזה שהורים עושים הכל בשביל הבן, „גמלוהו וטפחוהו כו", אין זה בגדר „שותפות" להקב"ה, כי אע"פ שהאמת היא שהוא ית', זן את העולם כולו, מ"מ, כיוון שפעולות אלו הם דברים שבטבע, שהאדם עושה (כאילו) בכח עצמו, אין זה נק', „שותפות" עם מעשה הקב"ה; משא"כ יצירת הולד, שאין זה בכח האדם לבדו להביא את הולד לעולם אלא אך ורק בצירוף „שותפות" גלו' דהקב"ה, ש- „נותן¹⁴ בו רוח ונשמה כו"¹⁵.

ואולי י"ל, דגם חלק האב והאם (ה- גוף) תלוי באופן גלוי בהקב"ה, וכ- ידוע¹⁷, שכח ההולדה שבנבראים אינו בהם מצד עצמם אלא הוא כח הא"ס והבלי-גבול של הקב"ה. כי נבראים מ- צ"ע הרי הם מצד גדרם במדה וגבול ואין שייך שיהי' בהם מצ"ע כח ההולדה שהוא כח בלי גבול, להוליד עד א"ס (וגם עצם ההולדה הוא ענין של חידוש, כעין יש מאין), ואינו אלא מצד כח הא"ס של הקב"ה שקבע בגוף האדם בכח המפליא לעשות. ועד"ז הוא בפשטות בבעלי חיים (וראה לקמן סעיף ה).

(13) ראה תפארת ישראל להמהר"ל פל"ז ו- רפמ"א.

(14) נדה לא, א.

(15) וראה גם ב' הענינים בראב"ע שם, „החיוב הוא בשקול הדעת", ובעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף צוה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם". ע"ש.

(16) וראה אלושין עה"ת פרשתנו עה"פ בסופו.

(17) ראה לקוטי שה"ש לט, ד ואילך. המשך

שמח תשמח ע' 7 (סה"מ תרנ"ז ע' קטע) ואילך.

מלשון הרמב"ן אולי משמע, שכיבוד אב עצמו הוא בעיקר כבוד הקב"ה, „כי ל- כבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה", שמתעם זה מצות כיבוד אב ואם בעיקרה אינה מה, חמשה לאדם" אלא מחמשת הדברות הראשונות המדב- רים „כבוד הבורא"¹⁸.

ב. ויש לומר הביאור בזה:

בחינוך שם הלשון ש, האב והאם הם סיבת היותו בעולם. . גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, ובראב"ע¹⁹, „הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמ- לוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכיו- לוהו והלבישוהו". אבל ברמב"ן מדייק שהאב „משתתף ביצירתו", ותו לא. וב- פשטות מקורו ממרז"ל¹², „ג' שותפין הן

מברכין על כבוד אב"א לפי שאפשר למיעקרא לעשה. וראה מנ"ח (מצוה לג) שחקר אי הוי ממצות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו (ונפק"מ דאם הוי דין בין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר וצריך גם לרצות כו'). וראה רמב"ם פיה"ש פאה פ"א מ"א.

(9) ראה חזקוני פרשתנו עה"פ בפ"י השני: חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע רק לשמים לפיכך הוכיז שמו בכולם שהרי לשמו הם קבועות.

(10) ולהעיר מהתחלת דברי הרמב"ן שם, ש- מבאר שגם ה, חמשה לאדם" שייכים לדברות הרא- שונות, שהטעם ד, לא תרצח" הוא דכין ש, צווייתך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה. . אם כן השמר פן תחבל מעשי ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה" (ועד"ז בשאר הדברות). הרי שעוד דברות קשורים עם כבוד ה, ומ"מ נקראים „חמשה לאדם". ואולי י"ל כי זהו רק שעל ידם נמנעת פגיעה גם בכבוד השם אבל ב- עיקרם הרי הם דברים שבין אדם לחבירו.

ולהעיר ממחז"ל בנוגע לעשו שהידר בכבוד אביו (תיב"ע וישלח לב, יב. ב"ר פפ"ב, יד. דב"ר א, טו. וזח"א קמו, ב. ועוד). — וראה לקמן סעיף ו וב- הערות שם.

(11) נסמן בהערה 3.

(12) קידושין ל, סע"ב.

ובפי' דברי הגמ' כתב החיד"א²² ע"פ מ"ש הרמב"ם ריש הל' עבודה זרה, בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונב- ערה עצת חכמי אותו הדור. וזו היתה טעותם אמרו הואיל והאלקים ברא כוכ- בים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמ- שים המשמשים לפני ראויין הן לשבחם ולפאנם ולחלק להם כבוד כו' התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות כו' ולהשתחוות למולם וזוהי עיקר ע"ז – ועד"ז בנדו"ד, ש"אוה"ע היו סוברים כמ"ש הרמב"ם דהשי"ת חלק כבוד לכוכבים וגלגלים ונתנם במרום וזה מעשה שעשה וממנו ילמדו לכבדם ולהשתחוות להם, ואח"כ ששמעו אנכי ולא יהי' לך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש שנתקנא ח"ו ואין רוצה שיכבדו לשום א' ולא אתי דיבור ומבטל מעשה, וכששמעו כבד את אביך והשוה כבודם לכבודו כביכול, מינה ידעו דח"ו לא נת- קנא דהרי ציוה לכבד או"א בתוקף הכ- בוד והשוה כבוד או"א לכבודו²³, ומוכ- רח דנתן למזלות וכוכבים וכו' במרום להאיר לעולם השפל אבל לא לעובדים ולהשתחוות להם וחזרו והודו למאמרות דייקא דאף שהוא דיבור אינו סותר ה- מעשה ח"ו²⁴.

והנה ע"ד ביאור הנ"ל כתב גם אדמו"ר הצ"צ²⁵, ומוסיף שם ביאור טעם

[ולהעיר²⁶ שיש כמה בני אדם (אנשים ונשים) שהם בריאים ושלמים בתכלית הבריאות, ועד שאין שום חסרון כלל באברי גופם, ומ"מ אינם מולידים, לפי שענין ההולדה אינו ענין טבעי לבד, אלא תלוי בהמשכת כח הא"ס להיות ההולדה, וכמ"ש²⁷ "זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו גו'", דאף כשהם שליי- מים בטבע גופם שיוכלו להוליד, מ"מ צריכים הם לברכה שיהיו פרים ורבים, וברכה זו הוא כח הא"ס שנמשך באדם כדי שיוכל להוליד²⁸].

וכיון שכל ענין יצירת הולד לא יתכן אלא בשותפות גלוי' דהקב"ה, לכן, כאשר מכבדים את האב מצד ענין זה שהוא "משתתף ביצירתו", ה"ז גם "כבוד הא-ל".

וזהו גם נקודת הביאור בדברי ה- רמב"ן דכיבוד אב ואם הוא "כבוד ה- א-ל", שמדבריו משמע (כנ"ל ס"א) שב- עיקרו הוא ענין של "בין אדם למקום" (שלכן בא בחמשת הדברות הראשונות).

ג. ויובן יותר בהקדים דברי הגמ'²⁹: "בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות" (ובפרש"י, כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו, וחייו ומותו מסורין בידו").

(22) פתח עינים קידושין שם. וראה מפרשי הע"י

שם.

(23) קידושין ל, ב. ושי"ן. ובתוד"ה כבד (שם לא, רע"א) מירושלמי, "שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו".

(24) וראה המקנה קידושין שם. פנים יפות פרש"י תנו עה"פ (הובא באוה"ת שבהערה הבאה).

(25) אוה"ת פרשתנו (כך ח) ע' ג' ואל"ך. ועד"ז בסה"מ תרנ"ח ע' קיח. וראה באורי קצת או"ת

(18) ראה שמח תשמח שם. ד"ה ואתם הדבקים תרפי' (סה"מ תרפי' ע' רכו"ז) פ"ד.

(19) בראשית א, כז-כח.

(20) ולהעיר מהצומח. ובפרט "עץ פרי עושה פרי" העושה פרי, "למינהו" (בראשית שם, יא-יב). וראה לקמן סעיף ה.

(21) קידושין לא, א.

בהבנת הדברים וכו', אלא עצם סברא זו היא בסתירה לעיקרי האמונה, וכמ"ש ה' רמב"ם ב"ג עיקרים שלו²¹: "יסוד החמ"י שי שהוא ית' הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו²⁰ גדולתו ולעשות מצוותיו וש' לא יעשו כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים וה' יסודות ומה שהורכב מהם לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו השי' וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו אלא אליו בלבד יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו וזהו היסוד ה' חמישי שהזהיר על עבודה זרה".

ומ"מ אין זו סתירה למ"ש הצ"צ ד' כיבוד אור"א הוא לפי שהם בעלי בחירה, כי אין הפירוש בזה שלחיותם בעלי בחירה יש להם שליטה ח"ו בהנהגת העולם, ובידם להוליד או לא להוליד (וכן להטיב או להרע) שלא ברצון ה' קב"ה ח"ו, אלא הוא רק ע"ד "חמרא ל' מרי' טיבותא לשקי"²², דאף שה' שקי" אינו משפיע ונותן כלום משלו כ"א של "מרי" (בעל החמרא), וגם זה גופא ש' משקה החמרא הוא בשליחותו של בעל החמרא, מ"מ, כיון שאינו מוכרח בזה ומעשהו הוא בבחירתו החפשית, לכן מגיעה לו הכרת טובה עבור זה²³. וכן בעניננו, דכיון שהם בחרו להיות שלוחי השם להוליד בן זה ולגדלו ולטפחו כו', לכן מגיע להם שכר וכבוד עבור בחירה זו.

ויש לעיין בדברי הרמב"ן הנ"ל שה'

החילוק בין כל הכוכבים והמזלות וצבא השמים בכלל כו', שאין ראוי לחלוק להם כבוד²⁴ – אף שהם שמשים המ' שמשים לפני ית' ונתנם במרום להנהיג את העולם – לאב ואם שנצטוונו לחלוק להם כבוד, ועד שנקראים שותפים ל' הקב"ה ("ג' שותפים באדם כו'"):

כל הכוכבים כו' לא רק שאין להם שליטה וממשלה ח"ו מצד עצמם, אלא גם זה שעל ידם מנהיג הקב"ה את העולם ומשפיע לעולם, הרי אין להם שום בחי' רה כלל להשפיע או לא להשפיע, או להשפיע כך או כך, כי הקב"ה הוא לבדו המשפיע על ידם, כגרזן ביד החוצב כו'²⁵ – ולכן אין ראוי לחלוק להם שום כבוד;

משא"כ אור"א שנחשבים שותפים ל' הקב"ה בבריאת האדם, אף שבאמת גם חלקם הוא מהקב"ה שהוא המהוה ומחי' גם את האור"א (כי כמו הארץ שתוציא צמחה ע"י הכח שניתן לה מהקב"ה במ' אמר תדשא הארץ דשא²⁶, כן הוא הזרעת האדם ואשתו ע"י מאמר פרו ורבו) – עכ"ז נקראים שותפים להקב"ה בבריאת האדם, כי הם בעלי בחירה ובידם ל' הזדווג או לא להזדווג, ולכן חייבים ככבודם.

ד. ולהעיר, הרי ענין העבודה זרה דדור אנוש (שחשבו שהכוכבים כו' יש להם בחירה אם לפעול ולהשפיע בכחו של הקב"ה) אינו רק טעות בלבד, שטעו

להה"מ פרשתנו (לד, א בהוצאת קה"ת), ולקו"א סקכ"ג (בהוצאה הנ"ל).

26) בהבא לקמן ראה גם אוה"ת נח' (ברך ג) תרנח, א ואילך. סה"מ מלוטק ח"א ע' ג' ואילך. ושו"נ.

27) ע"ד ל' הכתוב – ישע"י, טו.

28) בראשית א, יא.

29) סנהדרין פרק חלק.

30) כ"ה לפנינו. ובתרגום קאפח "לפרסם" (ו' שם כ"כ שינויים ב' הרמב"ם).

31) ב"ק צב, ב. וראה סה"מ להצ"צ מצות

מילה (ו, א ואילך).

32) וראה לקו"ש ח"ו ע' 14 ובהערה 22.

אוה"ע⁴¹ שרק אז שייר ענין הבחירה בישראל דוקא. ועד"ז יש לומר גם לענין כח ההולדה שישנו באוה"ע⁴².

ויש חילוק עיקרי בין כח ההולדה בישראל לכח זה בשאר נבראים:

בשאר נבראים שאין בהם נשמה קדושה, הרי כח ההולדה, שהוא כח א"ס שלמעלה מהבריאה, הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, דאף שהקב"ה קבע כח זה בטבע גופם הרי זה ע"ד כח מקיף שלמעלה ממציאותם; משא"כ בישראל שמצד מעלת נשמתם יש בהם הארת א"ס, הרי כח זה הוא באופן שמתיוחד עמהם, והוא חלק מעצם מציאותם.

ויש לומר, שזהו עומק כוונת הרמב"ן ד"כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ב"יצירה", דיש לפרש כוונתו, כי יצירת הוולד (ע"י כח ההולדה) הרי היא רק בכח הא"ס שבהורים, שנמצא בהם רק מפני שהקב"ה קבע כח של א"ס בטבע האדם, וא"כ אין זה כבוד האב והאם מצד עצמם⁴³, אלא רק כבוד האל, כח הא"ס שבהם⁴⁴.

וזהו גם ההכרח שמצד ענין זה שב"כבוד או"א, שהם משתתפים עם הקב"ה ביצירתו, ה"ז בעיקר מצוה שבין אדם למקום ("כבוד האל"), ולא הענין של בין אדם לחבירו: אם הכבוד המתחייב מיצירת הבן הוא למציאות האב והאם מצד עצמם, בגלל שהם בעלי בחירה

ענין דכבוד אב ואם הוא (לא הכרת טובה על בחירתם אלא) לפי שהאב, "משתתף ביצירתו".

ה. והנה בענין כח ההולדה מבאר רבינו הזקן³³, דכיון שהוא כח של א"ס (וכנ"ל ס"ב), לכן ישנו רק בנשמות ולא במלאכים, כי רק בנשמות ישראל ישנה הארת א"ס ב"ה³⁴ (להיותן), חלק אלקה ממעל ממש³⁵, ועד דישראל וקוב"ה כולא חד³⁶, ולכן יש בהם כח הא"ס שב"ה הולדה, משא"כ במלאכים כו'. והא ד"מצינו כח ההולדה גם בשאר נבראים, ואפילו בבעלי חיים, היינו לפי "שניזונות מצומח שנצמח מהארץ"³⁷, שבארץ "יש ג"כ כח ההולדה" מצד כח הא"ס שבעפר הארץ (דנעוץ תחילתן בסופן דוקא³⁸).

[ואולי יש לומר (בנוגע לכח המוליד שבאוה"ע), ע"פ המבואר במ"א³⁹ שיש כמה ענינים בגוף האדם שסיבתם היא כדי שיהי' בהתאם לנשמתם שהיא חלק אלקה ממעל ממש (כמו ציור הגוף שה"ראש למעלה, שזהו לפי ש"אדם אתם", ע"ש אדמה לעליון⁴⁰), ואעפ"כ מצינו ענינים אלה גם בגופי אוה"ע שאין בהם נשמה קדושה, ומבואר בזה שזהו כדי שיהי' ענין הבחירה בישראל, כי ענין הבחירה יתכן רק בין שני דברים שווים, ולכן צ"ל השתוות בין גופי ישראל וגופי

(33) לקו"ת שה"ש שם. ביאוה"ז ה, ד ואילך.

(34) ראה לקו"ת שם, דשרש נש"י מפנימיות החכמה, ואו"א"ס מלוּבש בחכמה דוקא. וראה גם תניא פ"ח"ט.

(35) תניא רפ"ב.

(36) ראה זח"ג עג, א.

(37) לקו"ת שם מ, א.

(38) ראה אגה"ק סו"ס כ.

(39) ד"ה נ"ח תרנ"ז.

(40) של"ה כ, ב. ובכ"מ.

(41) ראה תניא פמ"ט.

(42) להעיר מזהר פרשתנו (צ, א. וכן זח"ג רעז,

ב) כבד את אביך דא קוב"ה ואת אמר דא כנסת ישראל.

(43) ועפ"ז מובן בפשיטות דברי רב יוסף (קידוש שין לא, ב, הובא בתפארת ישראל להמהר"ל שם) כי הוה שמע קל כרעא דאמ"י אמר איקום מקמי שכינה דאתיא.

רק הענין הא' דכיבוד⁴⁶ או"א⁴⁷ (מצוה שכלית בין אדם לחבירו⁴⁸).

דאצל ב"נ, כיון שכח ההולדה שהוא כח הא"ס שלמעלה מהבריאה הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, לכן, חלק ה' או"א ביצירת הולד וחלק הקב"ה הם כמו שני דברים נפרדים, ובמילא, הכיבוד שלהם מצד זה שהם בחרו להיות „שלו- חים" שעל ידם יוצר הקב"ה ולד זה – אינו פרט ב, כבוד הא-ל, וגם הוא רק גדר בין אדם לחבירו:

ורק בישראל שייך לומר, שהענין ד- כיבוד או"א מצד ענין זה שהם משתתפים ביצירתו הוא בעיקר גדר דבין אדם ל- מקום, כיון שכח הא"ס היוצר את הולד נמצא בהאב ואם גופא, וא"כ מה שמכבד אותם הוא הוא „כבוד הא-ל".

(משיחת ש"פ בראשית (התועדות ב') תנש"א)

ובבחירתם ורצונם הביאו אותו לאויר העולם, הנה אז ה"ז בסתירה לאמונה אמיתית באחדות השם, שאין עוד שליטה מלבד הקב"ה בהנהגת הבריאה – אלא ענין הכבוד כאן הוא רק מצד כח הא"ס של הקב"ה שבא ונמשך באופן של א"ס ובל"ג בהולדה שע"י או"א. דכיון שכח הא"ס מאיר ומתייחד עמהם, לכן, שייך לומר, שהכיבוד שמכבדים את האב ואם (מצד כח הא"ס שבהם, שעל ידו נוצרו) הוא „כבוד הא-ל", גדר „בין אדם ל- מקום".

ו. ומכל הנ"ל נמצא, שבכבוד אב ואם יש שני גדרים וענינים⁴⁹:

א) מצוה שכלית, והוא ענין שבין אדם לחבירו (אם מצד ענין של הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו אביו ואמו אליו וגידולו וחינוכו, או גדר של פריעת חוב כדאיאת בירושלמי⁴⁵),

ב) גדר של בין אדם למקום, דכיון שהאב „משתתף ביצירתו" הרי כיבוד או"א הוא „כבוד הא-ל".

ויש לומר, שזה גופא הטעם שב- עשה"ד נאמרה מצות כיבוד או"א ב- חמשת הדברות הראשונות שהם דברים שבין אדם למקום, כי עיקר החידוש דמצות כיבוד או"א הוא רק בישראל, והוא ענין זה שבכיבוד אב מפני שהוא „משתתף ביצירתו", משא"כ באוה"ע שייך

(46) ראה לקו"ש ח"ה (ע' 154-5, 160 ואילך), ש- אף שכיבוד אב ואם אינו מכלל 1' מצות ב"נ (כדאי- תא בסנהדרין נו, ב. וראה קידושין לא, א. נויר סא, א.) ה"ז בכלל ישובו של עולם, ע"ש באורך.

(47) ראה הקדמת ר"ן גאון לברכות (נדפסה בש"ס ווילנא שם): כל המצוות שהן תלויות בסברא ובאובנא דלבא דכח הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים. ובהגהת רעקיא ליידי סרמ"א סעיף ט בשם פורת יוסף ש, בנימוסיהם" מקיימים כבוד או"א. וראה שו"ת בנימין זאב סי' קסט. ועוד.

(48) וגם כזה מעלה בישראל, שאצלם גם קיום מצות כיבוד אב ואם כדבר שבין אדם לחבירו הוא מצד ציווי הקב"ה בתורתו (ככל מצוות דמשפטים) – ראה מדרש תלפיות בתחלתו. ערוך השולחן י"ד סר"מ ס"ב וד'.

(44) ראה לעיל הערה 8. וראה ס' חסידים סי' קנב ותקעג. ברית עולם להחיד"א שם. ובכ"מ.

(45) פאה פ"א ה"א.

יתרו ג

ולא על ידי כוכב ואמצעי אחר שיבקש עליהם. . והביא ראי' מהמעמד הנבחר ששמעו מהשם ית' עשרת הדברות מבלי שום אמצעי בינו לבינם ולכן לא יעשו אתו כלומר להיות אמצעיים בינו לבינם אלקי כסף ואלקי זהב והם הטלסמאות שהיו עושים הקדמונים להוריד רוחניות הכוכבים להצלחת הדברים המדומים, ואמר לא תעשון אתי וחזר לומר לא תע-שו לכם להגיד שהוא בלתי ראוי מצדו ומצדם, אם מצדו כי הוא מן השמים דבר עמכם בלי אמצעי, ואם מצדם שהם מהשגחתו והנהגתו יתברך אינם מהנהגת המערכות השמימיות.⁹

ודורש ביאור, שגם על עשיית אמ-צעי, לכאורה, אין צורך להזהירם תיכף לאחר מ"ת, שהרי ענין זה הוא ג"כ בגדר ע"ז, וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' ע"ז¹⁰, ובמ"ת ראו כל ישראל, כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו – וראו שהוא יחיד¹¹, דאין עוד שום מציאות מלבדו ית'. ואיך יעלה על דעתם לעשות אמצעי בינם לבין אלקיהם?¹²

ונראה לפרש, שהציווי ד"לא תעשון אתי" אינו (רק) אזהרה פרטית (על ע"ז או שיתוף או אמצעי וכיו"ב), אלא בו בא

א. בסוף פרשתנו מספר הכתוב, של-אחרי מתן תורה אמר הקב"ה למשה: „כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם“.

וכתב הרמב"ן בפירוש הדברים „אח-רי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דבר-תי עמכם ואני הוא האדון בשמים ובארץ אל תשתתפו עמי אלקי כסף ואלקי זהב כי אין לכם צורך אתי אל עזר אחר“, ומפרש: תוכן ב' האזהרות שבכתוב „לא תעשון אתי אלקי כסף גו' לא תעשו לכם“ ש„הזהיר מן האמונה בהם וחזר והזהיר מן העשי' לבדה כענין ופסל¹³ ומצבה לא תקימו לכם“.

וכבר הקשו במפרשים על הרמב"ן, שדוחק לומר שבא להזהיר מן האמונה באלקה אחר (שהרי כבר נאמר בעשה"ד „לא יהי' לך גו'“¹⁴) וכתבו פירוש אחר, שכאן בא „לצוותם שעם האמונה באלקו-תו לא ישימו בתפילותיהם אמצעיים בינם לבין אלקיהם ולא יעשו צורות להוריד שפע הכוכבים להצליח קנינם יעז' וביעז' אינם צריכין אליהם לפי ש-אלקים קרובים אליהם בכל קראם אותו והוא ישמעם ויענם לא על ידי מלאך

(9) ראה גם ראב"ע כאן בפ' הארוך והקצר. לקח טוב נג' ארה. צור המור. ספורנו. אלשיך. ש"ך עה"ת. ועוד.

(10) פ"א ה"א וריש פ"ב שם.

(11) ואתחנן ד, לה ובפרש"י (וראה לקמן הערה 28).

(12) וראה ראב"ע שם: ובעבור שהשם ידע ש-ישראל יעשו (העגל) הזהירים בתחלה שלא יעשו אלקי זהב. וראה אלשיך כאן.

(1) כ, יט"ב.

(2) כאן פסוק יט. וראה גם רלב"ג כאן.

(3) ובכמה דפוסים „תשתפרי“. ולכאורה כן צ"ל.

(4) אחרי הפירוש הפשוט. ע"ש.

(5) בהר כו, א.

(6) ראה גם אוה"ח כאן בפירוש ב' הפרטים

שבכתוב.

(7) אברבנאל כאן.

(8) פרשתנו כ, ג ואילך.